

Vergaderjaar 1983-1984

15 836

Wijziging van artikel 240 van het Wetboek van Strafrecht en van enige andere bepalingen

Nr. 9

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET EINDVERSLAG

Ontvangen 6 juli 1984

Inleiding

Alvorens in te gaan op hetgeen de vaste Commissie voor Justitie in haar eindverslag naar voren heeft gebracht, zouden wij enige inleidende opmerkingen willen maken.

Het eindverslag werd vastgesteld op 12 maart 1981. Thans zijn ruim drie jaren verstreken. Wij menen dat niet voorbij kan worden gegaan aan hetgeen in de tussentijd is gebeurd, ook omdat daarin de oorzaak ligt van het lange uitblijven van deze nota.

In de loop van 1981 ontving de ambtsvoorganger van de eerste ondergetekende een groot aantal brieven van vrouwenorganisaties, waarin ernstige kritiek op het wetsontwerp werd uitgeoefend. Die kritiek hield in dat sinds het rapport van de adviescommissie zedelijkheidswetgeving van 1973 (waarop het ontwerp is gebaseerd) de pornografie een meer gewelddadig karakter heeft gekregen, dat de visie, in het bijzonder van de vrouwenbeweging, op pornografie sindsdien is gewijzigd, dat aan de produktiekant van de pornografie werd voorbijgegaan, en ten slotte, dat het beeld dat de pornografie geeft van de vrouwelijke sexualiteit discriminerend is.

Deze reacties op het ontwerp waren voor genoemde ambtsvoorganger aanleiding om het op 23 november 1981 te zenden aan de in dat zelfde jaar in het leven geroepen Emancipatieraad met het verzoek, advies te geven over de gevolgen die de voorgestelde herziening kan hebben voor de positie van de vrouw.

De Emancipatieraad deelde op 2 februari 1982 aan de regering mede, dat hij op dat moment niet de mogelijkheid had zich inhoudelijk en gedetailleerd uit te spreken over het wetsvoorstel (brief, samen met de adviesaanvragen, zijn afgedrukt in de bijlage bij deze nota). De raad drong erop aan het ontwerp op dat moment niet verder door de Tweede Kamer te laten behandelen.

Hij noemde als overwegingen (kort weergegeven) dat er, gelet op de datum van het rapport van de adviescommissie zedelijkheidswetgeving (1973), plaats is voor actueel vervolgonderzoek; dat pornografie waarin geweld tegen vrouwen wordt weergegeven, de laatste jaren steeds is toegenomen, en daarom een onderzoek naar verband tussen zulke pornografie en feitelijk geweld tegen vrouwen dringend noodzakelijk is; dat

onderzoek noodzakelijk is naar het verband tussen z.g. kinderporno en sexueel misbruik van kinderen; dat geen rekening is gehouden met de productie van pornografie onder dwang; dat de leeftijdsgrens van 16 jaar opnieuw moet worden getoetst; dat de principiële en prealabele vraag moet worden gesteld of pornografie discriminerend is voor de vrouw; dat de vrouwenbeweging over het voorstel zou moeten worden gehoord. Het advies van de raad hield in dat op bovengenoemde punten vervolgonderzoek zou moeten worden ingesteld, en dat de vraag inzake discriminatie van de vrouw ten principale ter discussie moest worden gesteld.

Wij hebben ons beraden welke standpunt wij thans moeten innemen, mede gelet op het advies van de Emancipatieraad. Onze overwegingen zijn de volgende.

De visie van de raad gaat blijkens de aangevoerde argumenten kennelijk uit van de gedachte dat de strafwetgever zich dient in te laten met de vraag van welke aard het pornografisch materiaal is. De overwegingen inzake de kinderporno, gewelddadige pornografie, en de naar de mening van de raad discriminerende inhoud van pornografie wijzen daarop.

Opgemerkt dient te worden dat het rapport van de adviescommissie zedelijkheidswetgeving, en in overeenstemming daarmee ook het wetsvoorstel, niet uitgaan van vooronderstellingen - of dat nu is in positieve of in negatieve zin - omtrent de aard en inhoud van pornografie. Uitgangspunt vormde het grondrecht van de drukpersvrijheid. Een van de essentiële kenmerken van dat grondrecht is - naast de primaire afwijzing van censuur - het beginsel dat de wetgever, ook en in het bijzonder de strafwetgever, zich zo min mogelijk dient te bemoeien met de inhoud van uitingen van het gedachten- en gevoelsleven van burgers. Dit beginsel laat - althans in de repressieve sfeer - stellig uitzonderingen toe, en het wetsontwerp kent die ook ten behoeve van jeugdigen en degenen die ongewild met het materiaal worden geconfronteerd, maar uitgangspunt blijft daarbij, en moet ook blijven, de terughoudendheid van de wetgever. Slechts indien duidelijk aanwijsbare belangen van andere burgers door de uiting worden geschaad is er grond voor de vraag, of de strafwet dient in te grijpen.

Er is nog een tweede gedachte die aan de terughoudendheid op dit terrein ten grondslag ligt. De strafwetgever zou - indien hij blijk zou geven van een geprononceerde visie op de inhoud van bepaalde publikaties - zijn zedelijk oordeel gaan opleggen aan degenen die die visie in het geheel niet delen: de overheid zou als zedenmeester optreden.

Nu zou aangevoerd kunnen worden dat ook dit uitgangspunt met zich mee zou kunnen brengen dat de inhoud van het materiaal relevant is voor de strafwetgever, indien duidelijk aantoonbare schade het gevolg van de uiting zou zijn, en deze schade zodanig zou zijn dat zij met behulp van de strafwet zou moeten worden voorkomen. De Emancipatieraad doelt daar kennelijk op als hij verband tussen pornografie en geweld ter sprake brengt, en als hij de vraag aan de orde stelt of pornografie discriminerend is voor de vrouw.

Wat het eerste punt betreft, dient wel te worden opgemerkt dat de strafwet zich door verschillende bepalingen reeds keert tegen uitoefening van geweld (mishandeling; feitelijke aanwending van geweld of bedreiging daarmee), en via de regels inzake poging, uitlokking en medeplichtigheid ook in een eerder stadium of meer verwijderd verband dan het delict zelf van toepassing kan zijn. Zelfs al zou er een verband tussen pornografie en de uitoefening van geweld worden aangetoond, dan nog rijst de vraag of dit, gelet op de andere bepalingen die de strafwet voorhanden heeft, zou rechtvaardigen dat een strafrechtelijk verbod op pornografie zou worden gesteld. Een zelfde soort verband zou men kunnen veronderstellen tussen bij voorbeeld misdaadliteratuur en geweld, in het algemeen, zonder dat men ertoe zou overgaan die publikaties strafbaar te stellen.

Aangaande de vraag of pornografie discriminerend is voor de vrouw rijzen soortgelijke bedenkingen. Belediging van en discriminerende uitlatingen tegen bepaalde groepen in de maatschappij is strafbaar gesteld.

Het is een kwestie van opvatting of pornografie als discriminerend moet worden ervaren. Zelfs al zou dat zo worden gevoeld, dan nog is er ernstige reden tot twijfel, of het nu de strafwet moet zijn die zich daartegen dient te keren.

Al deze vragen en bedenkingen manen tot voorzichtigheid in het strafbaar stellen van publikaties. Nader onderzoek over de effecten van pornografie kan stellig nut hebben, maar de relevantie voor de strafwetgever is, gelet op het bovenstaande, op zijn minst twijfelachtig.

Over de opmerkingen van de Emancipatieraad inzake de produktiekant van pornografie diene nog het volgende. In de gevallen waarin pornografie de weergave is van handelen of dulden dat onder dwang geschiedt, is zij het produkt van misdrijf. Dat behoeft niet te betekenen dat hiermede de publikatie, verkoop enz. van die pornografie als een misdrijf moet worden bestempeld. Het standpunt van de Emancipatieraad getuigt van zorg over de dwanguitoefening. Die zorg achten wij op zijn plaats. De strafwet keert zich dan ook tegen dergelijke misdrijven. Twijfels rijzen weer over de zin en het nut van strafbaarstelling van de publikaties enz. van pornografie. Dat daarmede de produktie van dit materiaal zou worden beperkt, is niet te verwachten. Gelet op deze twijfels is er niet voldoende grondslag om de drukpersvrijheid te beperken.

Wat ten slotte de opmerking van de raad over de leeftijdsgrens van 16 jaar betreft, wijzen wij erop dat ook in het eindrapport van de commissie-Melai (1980) aan deze grens wordt vastgehouden. Wij zien geen aanleiding een andere, lagere, leeftijd te stellen.

Samenvattend menen wij dat de reactie van de Emancipatieraad, hoe begrijpelijk deze uit een oogpunt van bezorgdheid over het geestelijk klimaat van sommige vormen van pornografie ook moge zijn, ons niet verder helpt bij de beantwoording van vragen over de strafbaarstelling van pornografie. Wij menen dat die vragen wél een verantwoorde en afgewogen beantwoording hebben gronden in het wetsvoorstel van onze ambtsvoorgangers. Wij zijn dan ook na rijp beraad tot het oordeel gekomen dat het voorstel, op een enkele wijziging na die in het navolgende zal worden besproken, dient te worden gehandhaafd in de opzet die het na de plaatsgevonden gedegen schriftelijke behandeling heeft gekregen.

Wij sluiten overigens geenszins uit dat het doen van onderzoek op terreinen, aangegeven door de Emancipatieraad, nut kan hebben. Ons standpunt houdt in, dat de verdere voortgang van dit ontwerp daardoor niet behoeft te worden opgehouden.

Tot slot van deze inleiding nog een opmerking. De eerste ondergetekende heeft mede overleg gevoerd met de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, belast met de coördinatie van het emancipatiebeleid. Zij steunt de beslissing om het ontwerp thans door te zetten.

Na deze inleidende beschouwing willen wij in het navolgende de in het eindverslag gestelde vragen beantwoorden.

Algemeen

De vraag van de leden van de fractie van de P.v.d.A. over het verband met het toenmalige ontwerp van Wet afbreking zwangerschap behoeft, gelet op het feit dat dat ontwerp inmiddels reeds geruime tijd als wet in het Staatsblad staat, geen beantwoording meer. Bij die wet is artikel 451 quater ingetrokken.

Wij nemen er met genoeg kennis van dat de leden afkomstig uit de C.D.A.-fractie, blijkens hun opmerkingen in het eindverslag de argumenten die de regering voor ogen stonden bij de indiening van het ontwerp en die ook door ons worden onderschreven, konden delen.

Op de opmerking van de V.V.D.-fractie over de schennis van de eerbaarheid zal verderop in deze nota het nodige worden gezegd.

Naar aanleiding van hetgeen de leden van de fractie van D'66 betoogden over de hoge boete in de voorgestelde artikelen 239 en 240 merken wij op dat wij de indertijd voorgestelde maxima van de geldboete verantwoord

vinden. Wij hebben de bepalingen wel gewijzigd in verband met het wetsontwerp Indeling geldboetecategorieën (zie tweede nota van wijzigingen).

De bescherming van de jeugd

De leden afkomstig uit de C.D.A.-fractie stelden de vraag of jeugdigen voldoende tegen ongewenste seksuele praktijken bij produktie van pornografie worden beschermd door de bepalingen inzake de zwaardere zedendelicten, en wezen op de vrijwilligheid van de betrokkenen en op artikel 247, tweede gedeelte, van het Wetboek van Strafrecht, dat naar de mening van deze leden alleen van toepassing zou zijn. Ook vroegen zij naar informatie over justitiële ervaringen in dezen.

Wij delen de opvatting van deze leden dat meestal sprake zal zijn van vrijwilligheid van de zijde van de jeugdige, al zijn gevallen als het uitoefenen van psychische invloed niet irreëel. Dat alleen artikel 247, tweede gedeelte, hier van toepassing zou zijn, zouden wij niet willen beamen. Wij wijzen op artikel 245 (gemeenschap met een meisje tussen 12 en 16 jaar), dat zich niet bepaalt tot onvrijwilligheid, en dat bij produktie van pornografie (men denke aan films) toepasselijk zou kunnen zijn. Voorts zijn er in bepaalde gevallen van misbruik van gezag de artikelen 249 en 250, die evenmin onvrijwilligheid als vereiste voor strafbaarheid stellen. Ook wij menen overigens dat toepassing van artikel 247 hier het meest waarschijnlijk is.

De hier genoemde bepalingen beogen bescherming te bieden tegen dergelijke handelingen. Of die bescherming ook in de praktijk geheel aan de wens van de wetgever voldoet, is een algemene vraag van strafrechtshandhaving, die binnen dit bestek niet kan worden behandeld.

Ook hier dient de gewenste bescherming in de eerste plaats te komen van de ook door deze leden in eerder verband terecht onderstreepte functie van ouders en opvoeders. Voor zover de strafwet in aansluiting hierop dient te functioneren, zijn de middelen in de vorm van strafbepalingen wel voorhanden. Wat de justitiële ervaringen betreft kunnen wij slechts zeggen dat daarnaar voor zover ons bekend geen systematisch onderzoek is gedaan dat de door deze leden gevraagde informatie zou kunnen opleveren.

De ongevraagde of ongewilde confrontatie

De leden afkomstig uit de fractie van het C.D.A., vroegen wat bedoeld werd met de opmerking dat de strafwet zich niet in alle gevallen tegen inhoud en produktie van bepaalde uitingen zou moeten keren. Zij stelden voorts de vraag of er geen gevallen zijn waarin het oordeel van de wetgever zou moeten prevaleren boven de opvattingen van degene die kennisname wenst, zulks ter bescherming van deze laatste tegen brutale belediging van wat algemeen als menselijk wordt beschouwd.

Het is ook ons standpunt dat de wetgever wel tot een zodanige bescherming moet overgaan, indien er sprake is van jeugdige personen of van onverhoedse confrontatie. Bescherming van niet-jeugdigen, die zelf van het materiaal wens kennis te nemen, ligt in dat uitgangspunt niet besloten. De wetgever zou dan een bepaalde mening omtrent de inhoud van de uitingen als algemeen geldend opleggen. De vraag of er sprake is van een belediging van wat als menselijk wordt beschouwd, is naar haar aard voor verschillende benadering vatbaar en zal door hen die kennisneming wensen, niet snel bevestigend worden beantwoord. De wet zou dus mensen beschermen tegen wat «in het algemeen», dat zal dus vaak de mening van anderen zijn, als onmenselijk wordt beschouwd, gesteld al dat zulk een algemene opinie zou kunnen worden vastgesteld. Met alle respect voor de opvatting van deze leden menen wij dat deze hier niet als leidraad voor de strafwetgever kan gelden.

De schennis van de eerbaarheid

De leden van de fracties van de P.v.d.A., de V.V.D. en D'66 reageerden positief op uitlatingen die in de memorie van antwoord werden gedaan dat ongeklede recreatie die wordt beoefend op daartoe door de overheid aangewezen plaatsen, buiten de strafrechtelijke sfeer wordt gebracht. Zij misten echter in het betoog een standpunt inzake deze vorm van recreatie, wanneer zij plaats vindt op andere plaatsen, welke eveneens daarvoor geschikt zijn. Men kreeg de indruk dat het zich naakt bevinden op laatstgenoemde plaatsen als schennis van de eerbaarheid zou worden aangemerkt.

Wij hebben de zaak nog eens terdege overwogen. Weliswaar zijn wij van oordeel dat de rechter de door deze leden bedoelde vorm van recreatie in de openbaarheid, gelet op de huidige in de maatschappij levende opvattingen, niet vaak of zelfs nooit als schennis van de eerbaarheid zal aanmerken, toch zijn wij wel gevoelig voor het argument dat, indien mogelijk, de wet in dezen uitsluitel zou moeten geven. Voorts zijn ook wij van opvatting dat, indien ongeklede recreatie wordt beoefend op plaatsen die de rechter, alle omstandigheden in aanmerking genomen, daarvoor niet geschikt acht, er geen sprake kan zijn van een misdrijf maar slechts van een overtreding van de openbare orde. Wij hebben daarom het ontwerp aldus gewijzigd (onderdeel 4 van de tweede nota van wijzigingen) dat ongeklede recreatie op een daartoe niet geschikte plaats als een overtreding van de openbare orde kan worden aangemerkt (artikel 430a). De redactie van de voorgestelde bepaling zondert in de eerste plaats van strafbaarheid uit die plaatsen, die de gemeenteraad voor ongeklede recreatie heeft bestemd. Voorts maakt de tekst van de bepaling duidelijk, dat die vorm van recreatie, mits beoefend op andere daartoe geschikte plaatsen, straffeloos blijft. Slechts indien de aard van de plaats of de omstandigheden zo zijn, dat in redelijkheid niet meer kan worden gesproken van geschiktheid, blijft het feit een zekere mate van strafwaardigheid behouden. De lichte aard van het feit is echter verdisconteerd in de rangschikking onder de overtredingen tegen de openbare orde en de lichte strafbedreiging: alleen geldboete en dan slechts van de eerste categorie (ten hoogste vijfhonderd gulden). Ook hier is rekening gehouden met de systematiek van het wetsontwerp indeling geldboetecategorieën. De woorden «op of aan een voor het openbaar verkeer bestemde plaats» stellen ten slotte buiten twijfel, dat er slechts sprake is van een overtreding van artikel 430a, indien het gebeuren plaats vindt op de straat, of daarmee te vergelijken plaatsen. De omstandigheden zullen voorts, zoals gezegd, voor de vraag of het feit strafbaar is, van belang zijn.

Wij menen dat wij, nu wij een bepaling van deze strekking in het ontwerp hebben opgenomen, niet behoeven in te gaan op de bezwaren, die genoemde leden in het eindverslag aanvoerden inzake het vroeger ingenomen standpunt.

Rest ons nog de reactie op het door de leden afkomstig uit de C.D.A.-fractie gedane verzoek om statistische gegevens inzake exhibitionisme en op hun vraag of de mogelijkheid van verpleging de enige reden is om strafbaarstelling van exhibitionisme te handhaven.

De beschikbare statistische gegevens betreffen veroordelingen en septs inzake schendingen van artikel 239 W.v.S., hetgeen niet hetzelfde is als gegevens omtrent exhibitionisme, dat een vorm van schending van artikel 239 naast andere is. Zoals Remmelink (Het Wetboek van Strafrecht, losbladig, deel II, blz. 689) echter opmerkt, doet het delict zich vaak voor in de vorm van exhibitionisme, zodat men kan stellen dat de onderstaande cijfers, verschaft door het CBS, voor het overgrote deel de statistiek inzake exhibitionisme weergegeven.

Artikel 239	Veroordelingen	Sepots
1976	157	684
1977	113	709
1978	80	714
1979	102	682
1980	61	718
1981	54	677
1982 ¹	55	662

¹ Voorlopige cijfers.

Ten slotte de vraag of de mogelijkheid van verpleging de enige reden is voor het handhaven van de strafbaarstelling van exhibitionisme. De mogelijkheid van terbeschikkingstelling is vervallen doordat het maximum van de vrijheidsstraf, voorgesteld in het ontwerp, beneden de één jaar zal komen te liggen (zie memorie van toelichting, blz. 15, midden). De handhaving van de strafbaarstelling van exhibitionisme is ingegeven door de uitgangspunten die ten grondslag liggen aan dit wetsvoorstel: de bescherming van jeugdigen en het tegengaan van onverhoedse confrontatie.

De minister van Justitie,
F. Korthals Altes

De minister van Buitenlandse Zaken,
H. van den Broek